

da Kâbe ve civarının bakım ve onarım işle-ri için Bağdat'tan Mekke'ye yaptırdığı para transferlerinin bir kısmı için süftece düzenletmişti. Cehbezler para havalesi yanında takas işlerinde de aracılık yapıyor ve bu iş için süftece tanzim ediyordu. Tüccar da Irak içinde bir şehirden diğerine, Mısır'dan ve Endülüs'ten Irak'a, Irak'tan Mısır'a süftece keşide ediyordu.

Çeşitli ferdî işlemlerde de süftecenin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Meselâ ihtiyaç sahibi biri Diyârrebâa Emîri Abbas b. Amr el-Ganevî'den çevredeki bir başka emîre hitaben 500 dinarlık süftece almış, muhatap bedeli ödemekten kaçınmış, ancak kurduğu mezâlîm meclisine başvurup leh-dara ödemeyi yapmak zorunda kalmıştı. Bir kadın uzun süre ortadan kaybolan eşinden 200 dinarlık bir süftece almıştı. Dine-ver'de vefat eden birinin Bağdat'taki amcazadesine olan vasiyeti, terikesinin bir kısmı satılarak düzenlenen 700 küsur dinarlık bir süftece aracılığıyla ödenmişti. Hatta ilk dönem süftelerinden Ali b. Sehl, mu-tasavvıf arkadaşı Amr b. Osman el-Mek-kî'ye olan 30.000 dirhemlik borcu için İsfahan'dan Mekke'ye süftece keşide etmişti (Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, I, 187). Memurlara rüşvetin bile süftece aracılığıyla ödendiğine dair örnekler rastlanmaktadır.

Doktrinindeki yasağa rağmen cehbez ve sarraflara hem süftece düzenleme (bazı örnekler için bk. Goitein, I, 243-244) hem de iskonto etme karşılığında belli bir komisyon ödendiğini gösteren çeşitli örnekler vardır. Meselâ 301 (913) yılında Vezir Ali b. İsâ İbnü'l-Cerrâh devletin vergi alacaklarının iskontosu için cehbezlere altmışta bir veriyordu (Tenûhî, VIII, 41; Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, s. 50). Geniza evrakı da yahudiler arasındaki uygulamada süftece düzenlenmesinden ücret alınabildiğini, muhatapın tediyeyi reddedebildiğini ve geç ödeme sebebiyle gecikme cezası vermek zorunda kalabildiğini, süftecelerin ciro edilerek ödemelerde kullanılabilirdiğini göstermektedir (Goitein, I, 241, 243, 244). Süftece bedellerinin bazan muhatapın sıkışıklığı, bazan da lehdarın ihtiyacı sebebiyle kısmen veya peyderpey ödendiği de olmuştur. Nitekim Basra'daki bir uncuya ibraz edilen vadeli bir süftecenin bedeli lehdarı tarafından her gün ihtiyacına yetecek miktarda taksitler halinde alınmıştı (Tenûhî, VIII, 222). Süftecenin "sak" anlamında kullanıldığı da görülmektedir; meselâ 737 (1337) yılında Mısır'da Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsir Muhammed b. Kalavun zamanında hükümet tarafından

tüccara malları karşılığında süftece verilmiştir (Makrîzî, V, 420). Süftecelerin günümüzdeki seyahat çeklerine benzer işlev gördüklerine dair örnekler de vardır (meselâ bir kişi, yanına yekünü 5000 dinarlık süftecelerinden başka bir şey almaksızın rehber ve iki köle eşliğinde Bağdat yolculuğuna çıkmıştır; bk. Tenûhî, I, 215; süfteceye dair ayrıca bk. HAVÂLE; SAK).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hüccce 'alâ ehl'l-Medine* (nşr. Seyyid Mehdi Hasan el-Kilânî), Beyrut 1403, II, 609-610; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, VIII, 140; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, IV, 358-359; Sahnûn, *el-Müdevvene*, IV, 135; Ezrakî, *Ahbaru Mekke* (Melhas), II, 112; Tahâvî, *eş-Şürûtü's-Şağire* (nşr. Ruhi Özcan), [basıkı yeri ve tarihi yok], II, 563-564; İbn Adî, *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl* (nşr. Yahyâ Muhtâr Gazzâvî), Beyrut 1409/1988, I, 267; III, 249; V, 11; Ebû Ali et-Tenûhî, *Nişvârü'l-muâhâdara* (nşr. Abbûd eş-Şâlecî), Kahire 1391-93/1971-73, I, 213, 215, 216; VIII, 41, 222; Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, *Tabakâtü's-Şaşıyye* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1419/1998, I, 187; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümmen*, I, 23, 43, 146, 150, 187, 350; III, 440; Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, *el-Vüzerâ'* (nşr. Hasan ez-Zeyn), Beyrut 1990, s. 50, 57, 155; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1344, V, 350, 352; Ebû İshak eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), I, 304; Serahsî, *el-Mebisût*, IV, 3; XIV, 35, 37; Ca'fer b. Ahmed es-Serrâc, *Meşâri'u'l-uşşâk*, İstanbul 1302, s. 10; Kâsânî, *Bedâ'i'*, VI, 92; VII, 395-396; Kâdîhan, *el-Fetâvâ* (*el-Fetâvâ'l-Hindîyye* içinde), III, 71-72; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut 1405, IV, 211-213; Şehâbeddin el-Karâfî, *ez-Zahîre* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1994, V, 291, 293; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, XX, 515; XXIX, 455-456, 530-531, 534; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkâ'tin* (nşr. Tâhâ Abdürrâuf Sa'd), Beyrut 1973, II, 11; Cündî, *Muhtasarü'l-Allâme Halil fi fikh'i'l-İmâm Mâlik* (nşr. Ahmed Ali Harekât), Beyrut 1415/1995, s. 197; Makrîzî, *es-Sülûk* (Ziyâde), V, 420; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kâdir*, VII, 250-251; Mevâk, *et-Tac ve'l-iklîl*, Beyrut 1398, IV, 547-548; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Kahire 1378/1959, s. 311; *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, III, 294-295; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtasarı Halil*, Bulak 1318, V, 231-232; Acîlünî, *Keşfü'l-hafâ'* (nşr. Ahmed el-Kalâş), Beyrut 1405, II, 164; Derdir, *eş-Şerhu'l-kebir* (Desûkî, *Hâşiyye 'ale's-Şerhi'l-kebir* içinde), Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), III, 225-226; İbn Âbidin, *Reddül-muhtâr*, V, 166, 350; W. J. Fischel, *Jews in the Economic and Political Life of Mediaeval Islam*, London 1937, s. 17-25; J. Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, Oxford 1964, s. 78, 149; S. D. Goitein, *A Mediterranean Society: Economic Foundations*, Berkeley 1967, I, 241-245; Abdülazîz ed-Dürî, *Târîhu'l-İrâkî'l-İktisâdî fi'l-karnî'r-râbî'i'l-hicrî*, Beyrut 1974, s. 168-169; Halil Sahillioğlu, "Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak "Kitâbü'l-Kadı" ve "Süftece"ler", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri* (haz. Osman Okyar – H. Ünal Nalbantoğlu), Ankara 1975, s. 103-141; E. Ashtor, "Banking Instruments between the Muslim East and

the Christian West", *East-West Trade in the Medieval Mediterranean* (ed. Benjamin Z. Kedar), London 1986, I. makale, s. 553-573; Abdülkâdir Bedrân, *Ravzâtü'l-ervâh* (nşr. Muhammed b. Nâsir el-Acemî), Beyrut 1417/1996, s. 43-45; S. M. Imamuddin, "Bayt al-Mal and Banks in the Medieval Muslim World", *JC*, XXXIV/1 (1960), s. 29-30; XXXV/1 (1961), s. 12-20; Nezhîr Kemâl Hammâd, "et-Taşarruf fi'd-deyn fi'l-fikh'i'l-İslâmî", *Câmi'atü'Ümmi'l-kurâ Mecelletü Külliyyeti's-Şerî'a ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, VI, Mekke 1402-1403, s. 78-88; Refîk el-Misrî, "es-Süftece miftâh min mefâtihü fehmî'r-ribâ fi'l-İslâm (el-Cedid fi fikh'i's-süftece)", *Mecelletü ebhâşi'l-İktisâdî'l-İslâmî*, II/1, Cidde 1404/1984, s. 110-125; *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fikh'i'l-İslâmî*, IX/1, Cidde 1417/1996, s. 370.

CENGİZ KALLEK

SÜFYÂN b. AVF

(سفيان بن عوف)

Süfyân b. Avf
b. Mugaffel el-Ezdi el-Gamidî
(ö. 52/672)

Muâviye b. Ebû Süfyân'ın
en gözde kumandanlarından biri.

Ezd kabilesinin Benî Gâmid koluna mensup olup Humusludur. İbn Hacer el-Askalânî Gâmidî'nin yanı sıra Eslernî nisbesiyle de anıldığını bildirmektedir (*el-İşâbe*, III, 126). Kaynaklarda Süfyân'ın hayatına dair tesbit edilebilene en erken bilgi, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde 13 (634) yılında Ebû Ubeyde b. Cerrâh kumandasında Suriye fetihlerine katıldığına dairdir (Taberî, III, 387). Süfyân'ın bu ilk orduda yer alıp almadığı kesin olmamakla birlikte Dimaşk'ın fethine iştirak ettiği ve halifeliği döneminde Dimaşk'a gelen Hz. Ömer'e Ebû Ubeyde'nin Süfyân b. Avf vasıtasıyla Humus'tan bir mektup gönderdiği bilinmektedir (İbn Asâkir, XXI, 347-348). Süfyân, Hz. Osman zamanında Muâviye b. Ebû Süfyân kumandasında gerçekleşen Kıbrıs fethinde de (28/648-49) bir birliğin kumandanı olarak görev yaptı (Taberî, IV, 261; İbnü'l-Esir, III, 97). Muâviye 39 (659) yılında 6000 kişilik bir kuvvetle Süfyân'ı Hit'e baskına gönderdi ve oradan Enbâr ve Medâin'e geçmesini istedi. Hit'e gelen Süfyân'ın karşısına kimse çıkmayınca Enbâr'a hareket etti, burada sayıca az olan Hz. Ali'nin kuvvetlerini yendi, kumandanları Eşres b. Hassân el-Bekrî'yi öldürdü ve şehrin bütün zenginliklerini Muâviye'ye götürdü (Belâzûrî, *Ensâb*, III, 201; Taberî, V, 134).

Süfyân b. Avf, Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Suriye valiliği ve halifeliği döneminde Anadolu'ya gönderilen çeşitli birliklerin kumandanlığını üstlendi. Genellikle Anadolu'ya ya-

pılan yaz seferlerinin (savâif) sevk ve idaresini üstlenmenin yanı sıra bazan kış seferlerine de katıldığı bilinmektedir. Bu sebeple kaynaklarda “emîrû’s-savâif, sâhibû’s-savâif” unvanlarıyla anılır (meselâ bk. Safedî, XV, 283). 30 (650-51) yılında Maraş’a (Belâzûrî, *Fütâh*, s. 270), 45’ta (665) Tüvâne’ye (Mes’ûdî, III, 33; günümüzde Niğde’nin Bor ilçesine bağlı Bahçeli ve Kemerhisar beldelerini kapsayan bölge) ve muhtemelen diğer İç Anadolu şehirlerine uğradı. Nihayet 49 (669) veya 50 (670) yılındaki İstanbul kuşatmasına kumandanlık etti. Malatya, Kayseri, Amorion (Ammûriye) ve Eskişehir güzergâhını takip ederek İstanbul’u ulaşan ordu, Yezid b. Muâviye kumandasındaki birliklerle desteklenmesine rağmen açlık ve hastalığın da etkisiyle bir sonuç elde edemedi. Ebû Eyyûb el-Ensârî de bu ordudaydı, vefatında surlara yakın bir yere defnedildi (İbnü’l-Esîr, III, 458-459; Aycan, s. 191). Süfyân b. Avf çıktığı bir Anadolu seferi sırasında 52 (672) yılında kış mevsiminde vefat etti. Bu tarih 53-55 olarak da kaydedilir (Taberî, V, 287, 299; İbn Asâkir, XXI, 352). Güçlü, yiğit ve cömert bir kişi olarak nitelenen Süfyân, 1000 kişilik bir süvari birliğini kısa sürede donatıp hazırlayabilecek şekilde üstün kabiliyeti dolayısıyla pek çok askerî görevde önemli roller üstlenmiş, bu sebeple Muâviye, onun vefatından sonra Anadolu’ya gönderdiği birliklerde bir problemle karşılaştığında Süfyân’ı hasretle yâdetmiştir (İbn Asâkir, XXI, 351).

Süfyân b. Avf’ın sahâbî olup olmadığı hususu ihtilâflıdır. Hâkim en-Nisâbü’rî (*el-Müstedrek*, III, 505) ve ona dayanarak İbn Hacer el-Askalânî (*el-İşâbe*, III, 126-127) onun sahâbî olduğunu belirirken Zehebî sahâbî olmadığını söyler (*Târihu’l-İslâm*, s. 231). İbn Abdülber en-Nemerî *el-İstifâb*’ında, İzzeddin İbnü’l-Esîr *Üsdü’l-gâbe*’sinde Süfyân’ın adına yer vermez. İbn Hacer el-Askalânî, Hz. Peygamber’in Hendek Gazvesi’nde üç gözcü gönderdiğine ve bunların arasında Süfyân b. Avf’ın da bulunduğu dair bir rivayete yer vermekle birlikte (*el-İşâbe*, V, 758-759) bu rivayetin, Uhud Gazvesi’nden sonraki Hamrâülesed Gazvesi öncesinde gözcü olarak gönderilen ve müşrikler tarafından öldürülmeleri üzerine aynı kabre defnedilen Selîf b. Süfyân b. Hâlid b. Avf el-Eslemî ve kardeşi Nu’man’la ilgili olduğu anlaşılmaktadır (Vâkîdî, I, 337-338). Mes’ûdî, Sıffin Savaşı’ndaki mübârezelerde Hz. Ali’nin öne sürdüğü Mirkâl lakaplı Hâşim b. Utbe’nin karşısına Muâviye’nin çıkardığı Ebû’l-A’ver es-Sülemî’nin Süfyân b. Avf olduğunu belirt-

miş de (*Mürûcû’z-zeheb*, II, 387-388) bu bilgi diğer kaynaklar tarafından teyit edilmemektedir. Nitekim bu kişinin Muâviye’nin diğer önemli kumandanlarından Ebû’l-A’ver es-Sülemî diye meşhur Amr b. Süfyân olduğu bilinmektedir (İbn Sa’d, II, 66; İbn Abdülber, III, 1178).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkîdî, *el-Megâzi*, I, 337-338; İbn Sa’d, *el-Ta-bakât*, II, 66; Belâzûrî, *Ensâb* (Zekkâr), III, 201-203; a.mlf., *Fütûh* (Fayda), s. 270; Taberî, *Târih* (Ebû’l-Fazl), III, 387; IV, 261; V, 134, 234, 287, 299; Mes’ûdî, *Mürûcû’z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 387-388; III, 33; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 505; İbn Abdülber, *el-İstifâb* (Bicâvî), III, 1178-1179; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk* (Amrî), XXI, 347-352; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), V, 227, 249, 278; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 97, 376, 458-459, 461, 491, 501; Zehebî, *Târihu’l-İslâm: sene 41-60*, s. 231; Safedî, *el-Vâfi*, XV, 283; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1408/1988, II, 576; III, 11-12, 22-23; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), III, 126-127; V, 758-759; Bedreddin el-Aynî, *‘Umdetü’l-kârî*, Kahire 1392/1972, XII, 10; Ziriklî, *el-A’lâm*, III, 158; İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, Ankara 2001, s. 124, 125, 191; Abdülhâdî Muhammed Abbas, “el-Kâid Süfyân b. ‘Avf el-Ğamîdî ve mekânâtühü’l-fakeriyye”, *el-Mü’errihu’l-Arabî*, sy. 55, Bağdad 1418/1997, s. 175-183.

ERDİNÇ AHATLI

SÜFYÂN b. MUS’AB

(سفيان بن مصعب)

Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed)
Süfyân (Seyf) b. Mus’ab el-Abdî el-Kûfî
(ö. 178/794 [?])

Arap şairi.

Abdülkays b. Rebîa b. Nizâr kabilesine mensup olup kaynaklarda daha çok Abdî olarak anılır. Kuvvetli bir ihtimalle Kûfe’de doğmuş ve hayatının büyük kısmını burada geçirmiştir. Süfyân’ın Ehl-i beyt’e ve özellikle Hz. Ali’ye bağlılığı, İmam Ca’fer es-Sâdık ile yakın münasebetler kurduğu (Ebû Ca’fer et-Tûsî, *er-Ricâl*, s. 213), ondan hadis öğrendiği ve takdirini kazandığı nakledilir. Ca’fer es-Sâdık’ın zaman zaman kendisinden duyulmuş şiirler okumasını istediği, hatta rivayet tariki zayıf sayılsa da, “Ey Şia cemaatî! Abdî Allah’ın dini üzeredir, onun şiirlerini çocuklarınıza öğretin” dediği kaydedilir. Bununla birlikte bazı şairler sebep bildirmeksizin onu gâliyyeden saymışlardır (Ebû Ca’fer et-Tûsî, *İhtiyâr*, s. 401). Devrinde en üstün Şia şairi olarak kabul edilen Seyyid el-Himyerî ile karşılaşmalarında Himyerî’nin, Cemel, Sıffin ve Nehrevan savaşlarında Hz. Ali’yi haklı görüp savunduğu şiirinde (metni için bk. Abdülhüse-yin Ahmed el-Emînî, II, 296-297) kullandı-

ğı bazı sözlerin hatalı oludğunu belirtince Himyerî kusurunu kabullenmiş ve Abdî hariç kendisinin Araplar içinde en büyük şair olduğunu söylemiştir (Abdülhüse-yin Ahmed el-Emînî, II, 296-297; *A’yânü’s-Şî’a*, VII, 268). Süfyân b. Mus’ab’ın ölüm tarihini Muhsin el-Emîn 120 (738), Emînî ise 178 (794) olarak vermekte, ikinci tarihin doğruya daha yakın olduğu düşünülmektedir (Abdülhüse-yin Ahmed el-Emînî, II, 296).

Süfyân’ın hemen bütün şiirleri Ehl-i beyt’in, bilhassa Hz. Ali ve neslinin üstünlük ve özellikleriyle ilgilidir. Bu arada başta Emevîler ve Abbâsiler olmak üzere Ehl-i beyt muhalifleri de onun şiirlerine konu teşkil etmiştir. Ehl-i beyt hakkında yazdığı şiirlerde bazan onları çok üstün bir konumda tasvir ederek abartılı davrandığı görülür. Bu arada hikâye yöntemini kullanarak kendisini anlatacak kitlelere ulaşabilen Süfyân siyasî ve dinî konulardan başka mersiye, hiciv vb. alanlara önem vermiştir. Ehl-i beyt’in uğradığı felâketleri işleyen Süfyân b. Mus’ab’ın en önemli şiirlerinden biri Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehid edilmesine dair tasviridir. Burada şairin duyguları, üzüntüsü, Hz. Peygamber ailesine derin bağlılığı sade bir üslûpla ortaya konulmuştur. Bunun yanında Ali ailesi düşmanlarına karşı yazdığı hakaret dolu şiirlerinde son derece sert bir üslûp kullanmış, hilâfet hakkını gasbettiklerine inandığı Hz. Ebû Bekir ve Ömer’e derin bir nefret duyduğunu belirtmiştir.

Süfyân b. Mus’ab’ın mevcut divanında yer alan şiirlerinin sayısı otuz üçe ulaşmaktadır. Bunlardan bir kısmının ona aidiyeti şüphelidir; yirmi ikisi de birkaç beyitlik kâtalardan oluşmakta ve klasik kaside kurallarına uymamaktadır. Şiirleri genel bir değerlendirmeye tâbi tutulduğunda mensup olduğu süzrenim propagandasına dayanan bir özellik taşıdığı görülür. Sünnî müelliflerce ihmal edilmesine rağmen Şii yazarlar tarafından zaman zaman iktibas edilen şiirleri (İbn Şehrâşûb, tür.yer.) son zamanlarda çeşitli kaynaklardan derlenerek yayımlanmıştır (Abdülhüse-yin Ahmed el-Emînî, II, 290-325).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Ca’fer et-Tûsî, *er-Ricâl* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülulûm), Necef 1381/1961, s. 213; a.mlf., *İhtiyârü ma’rifetü’l-ricâl* (nşr. Hasan el-Mustafavî), Meşhed 1348 hş., s. 401; İbn Şehrâşûb, *Menâkıbü’l-âli Ebî Tâlib*, Beyrut 1405/1985, tür.yer.; Abdülhüse-yin Ahmed el-Emînî, *el-Ğadir fi’l-Kitâb ve’s-Sünne ve’l-edeb*, Tahrân 1366 hş., II, 290-325; *A’yânü’s-Şî’a*, VII, 267-272; Taieb el Achèche, “Süfyân al-‘Abdî”, *EI²* (İng.), IX, 770.

MUSTAFA ÖZ